

KONST SOM BERÖR

Maria Nordbäck, bildkonstnär

Jag landar sent på Trondheim flygfält på fredag kväll. Jag är trött men ändå förväntansfull. När jag anländer i hallen ser jag henne, min vän och kollega Brynhild Bye-Tiller. Hon rusar emot mig och kramar mig. Jag kramar henne. Jag ser tårar i hennes ögon. Hon sträcker fram en bukett med rosor. "Du må också ha något när du kommer", säger hon.

Under mitt besök i Trondheim skall jag följa Brynhild och hennes projekt *"Three ways of framing - Immigrant women"*. Projektet genomfördes i Malm, som är en by i Verran kommun och har ett invånarantal på ca. 2300 personer. Jag kommer i den här texten att skriva om hur jag ser på innehållet och resultatet av projektet. Eftersom jag kunde följa projektet under en hel vecka kommer jag att belysa projektet på två olika sätt: 1. Brynhilds och deltagarnas samarbete under veckan. 2. Traditionell konstkritik där jag tar ställning till de verk som visas i utställningen.

Brynhild presenterar projektet på följande sätt: *"Three ways of framing fokuserar på nutidskonstens förmåga att ge alternativa perspektiv på sociala och kulturella utmaningar. Projektet består av en tredelad utställning, en föreläsning och en workshop. Utställningen innehåller miniatyrfotografier, dokumentära fotografier och självporträtt - alla tagna av invandrarkvinnor och kvinnor utan invandrabakgrund. Produktionen är ett samarbete mellan konstnären, lokala aktörer, kommunen och KUN-Centret för jämställdhet mellan könen. Det gemensamma målet för projektet är att utveckla nya insikter och kunskaper om integration av flyktingar, och invandrarkvinnor."*

Målet med projektet imponerar

Målet med projektet har varit att genom en tvärvetenskaplig satsning mellan samtidskonst och aktionsforskning försöka utveckla kunskap och förståelse som grund för integrationsåtgärder för kvinnor med invandrabakgrund i distriktet. Brynhild har i projektet samarbetat med Marte Taylor Bye som jobbar med forskning och integrationsfrågor på KUN-centrum för jämställdhet mellan könen. Marte har intervjuat invandrarkvinnor och texterna som Marte sammanställt visas under utställningen tillsammans med de dokumentärfoton som Brynhild tagit av deltagarna. Projektet genomförs i samarbete med Verran Kommun och har stötts av Nord-Trøndelag Fylkeskommun.

Projektet i Malm är en fortsättning på projektet *"Mitt hem"*, som genomfördes i Namdalseid i Norge 2012-2013. I *Three ways of framing* har det deltagit 10-12 kvinnor, varav endast en av kvinnorna inte har invandrabakgrund. Deltagarna har flyttat till Norge av olika orsaker. Vissa är flyktingar, andra har gift sig med norrmän och andra har flyttat på grund av arbete. En av kvinnorna har bott i Malm i över 20 år och en annan endast i tre veckor. Kvinnorna kommer från Kina, Litauen, Ryssland, Polen, Thailand och Eritrea. De flesta av dem kände inte varandra sedan tidigare.

Brynhild Bye-Tiller

Brynhild har en bakgrund som målare, men använde redan som barn kameran för att dokumentera naturen och sin omgivning. I något skede förstod hon att det är fotografiet som är hennes medium och hon slutade att måla. Brynhild ser sig själv främst som en konstnär som arbetar med relationell estetik.

Relationell estetik och relationell konst är ett begrepp inom samtidskonsten för en socialt orienterad konst där mänskliga relationer och interaktivitet är av central betydelse. Begreppet brukar tillskrivas den franske konstkritikern Nicolas Bourriaud (född 1965). I relationell estetik utgår man från människan som en social varelse och där konsten skapas i mötet med andra.

Brynhild har valt att arbeta utanför de etablerade konstinstitutionerna. Hon vill vara med och diskutera samhällsutveckling och bidra till att skapa gemenskap i samhället med konsten som verktyg. Att arbeta som Brynhild gör fodrar en hel del andra kunskaper utöver den konstnärliga. Hennes goda organisationsförmåga, sociala kompetens och goda kommunikationsförmåga är viktiga i den konst hon gör. Brynhild menar att hon inte vill peka ut orättvisor i samhället utan endast föra en diskussion över olika frågor på ett öppet sätt och genom olika processbaserade konstprojekt tillsammans med de som berörs. I detta fall kvinnor med och utan invandrarbakgrund.

Brynhild berättar att projektet för henne är en del av ett större sammanhang. Hon pratar om framing och socialt fotografi, som hon hållit på med i flera år. Många av hennes projekt har ett tydligt genusperspektiv. Alla hennes projekt handlar egentligen om samma sak. Social interaktion där hon genom samarbete och dokumentära bilder lyfter fram olika människor i det norska samhället och synliggör det osynliga. Hon har bland annat fotograferat kvinnor i olika yrken med lägre status i samhällshierarkin. I hennes bok *"Synlig-Osynlig"* lyfter hon fram det pedagogiska arbetet barnsköterskorna gör i text och bild. Under åren har jag följt med intresse hennes arbete och är speciellt imponerad över hennes sätt att jobba med dokumentärt fotografi.

Veckan i Malm

Vi anländer på måndag till Verran kommun och byn Malm, ett idylliskt samhälle. Byn är omringad av berg och bostadshusen byggda i bergsslutningen med utsikt över fjorden. Malm är känt för sin järngruva "Fosdalens gruvor", som stängdes i slutet på 90-talet. Det igen har medfört stora omställningar i kommunen och ekonomiska problem, vilket många små kommuner har idag. Även i Norge. Malm är också känt för Malm Dragspelsklubb, som har flera NM-guld i dragspel. Dragspelsklubben driver ett kafé i en lokal, som bland lokalbefolkningen kallas för Mejeriet. Vår första träff med kvinnorna sker just i den lokalen där även utställningen skall byggas upp.

Brynhild presenterar planen för deltagarna. Hon har skrivit ut en flersidig infotext över vad som skall göras, när, hur och av vem. Under mötet diskuteras bland annat vem som skall hålla öppningstal och övrigt program. Hon säger att det är viktigt att deltagarna själva är med i planeringen och förarbetet av utställningen. På så sätt känner de sig delaktiga i hela processen och det känns meningsfullt för dem. En av kvinnorna vill inte att en bild av henne skall vara med i utställningen. Hon tycker att det i bilden syns för mycket av hennes bröst, som skymtar bakom en scarf. Hon ber om ursäkt för det, men vill inte att byborna ser henne så.

Brynhild sprider informationen också genom Facebook. Däremot är alla inte med i Facebook, så informationen till dem går via post, e-mejl och från mun till mun. Trots detta breda nätverk är det svårt att få informationen att gå ända fram och en del av kvinnorna visste inte om kvällens möte.

Följande dag får vi en chans att möta pensionärerna som på tisdagar och torsdagar träffas i Mejeriet. Två bord är upptagna, ett med kvinnor och ett med män. Brynhild berättar åt kvinnorna om projektet och bjuder in dem till öppningen av utställningen. Efter att kaféet stängs börjar vi tömma utrymmet. Bord och stolar,

tavlor mm bärs upp på vinden. Brynhild har en klar bild över hur hon vill hänga konstverken. Hon vill att det skall se proffsigt ut och förvandlar den gosiga dragspelslokalen till en utställningslokal.

Hennes telefon går varm hela dagen. Hon sprider information om gruvbesöket och pressinfotillfället som skall ske på torsdagen. På eftermiddagen dyker Robert och Ziping upp. Han skall sätta upp extra belysning för bilderna. Det är skönt med fackmän som kan sin sak.

På onsdag fortsätter vi att sätta upp flera bilder. På kvällen träffar vi Dalia och Ziping i biblioteket. Dalia är ursprungligen från Litauen och har bott i Malm sedan 1992. Sedan 1994 har hon arbetat som bibliotekarie i kommunen. Dalia, Sara och Zhiping skall ta hand om öppningsarrangemanget. Vi får höra att Dalias son skall spela på öppningen.

Vad jag speciellt lägger märke till idag är att Brynhild har kameran med sig hela tiden och hon tar ögonblicksbilder vid sidan av annat arbete. Kameran är för henne ett förlängt öga, som hon bara måste använda när hon ser något intressant. Jag frågar henne om hon ser världen genom kameraögat? Hon svarar inte direkt och funderar på saken en stund. Hon berättar att hon inte raderar en enda bild och att hon har över 1 miljon digitala bilder sparade på olika hårddiskivor. Vad tänker hon göra med alla dessa bilder?

På torsdagen kör vi till Steinkjer som är en lite större kommun för att köpa material och skriva ut bilder hon skall ha med i utställningen. Hon är så energisk och snabb med allt hon gör. Bilderna bildbehandlar hon i fotoaffären, snabbt och proffsigt. På dagen kommer en del av deltagarna till lokalen då pressen besöker lokalen.

Sara som kommer från Eritrea ser fotografiet Brynhild tagit av henne för första gången. Hon säger att hon först blev förvånad över bilden. Hon förväntade sig något annat. Kanske en vacker bild? Bilden utstrålar energi och berättar mycket. I bilden ser man henne sittande vid matbordet och be till maten. Hon säger att det är bra att kommuninvånarna nu kan se vem hon är. Hon hoppas att den här utställningen skall skapa förståelse för henne, som nyinflyttad och invandrare. I en liten kommun som denna, där alla känner alla, känns hon nu igen när hon rör sig i byn. Under dagen och i mötet med deltagarna diskuteras livligt och många känslor, glädje såsom sorg, kommer upp till ytan. En man från byn kommer in och undrar vad vi håller på med. Jag hör Robert säga "vi" ska ha utställning. Super, just så känns det här projektet. En vi-känsla är starkt närvarande. Det här gör vi tillsammans.

Brynhild säger att det inte bara är dokumentärfoton utan mycket mer. Jag håller med. Den relationella konsten är mycket mer än det vi ser i bilderna. I relationsinriktad konst är det visuella slutresultatet av mindre vikt. Processen, alla möten och de nya relationerna som skapas är det viktigaste. Fotografiet är endast ett medium, som används för att hitta dit.

Gruvbesöket

På kvällen samlas gruppen och vi går ner i gruvan. Meningen med gruvbesöket är att kvinnorna ska få en insyn i kommunens historia. Gruvan har spelat en stor roll för utvecklingen i byn Malm. Hjälmor och lampor delas ut åt alla. Vi är en stor grupp. Alla tycker det är intressant. Mörkt och kusligt, men spännande. Gruvan är som ett museum. På marken ligger hjälmar, sjukvårdsmaterial, sopptallrikar och dylikt som lämnat kvar när gruvan stängdes. Som minne från gruvbesöket får alla en liten bit av gruvväggen. Senare visar

Robert oss kommunhuset där man hade samlat allehanda historik över gruvan, i form av bilder och föremål. Gruvbesöket är något vi väntat på hela veckan och vi har nu en gemensam upplevelse att dela. Jag får höra att många av byborna aldrig varit ner i gruvan. Här lägger jag märke till de inte förstår allt vad guiden säger. Många av kvinnorna förstår inte ännu så bra norska, ej heller engelska. Men upplevelsen är ändå så stark att den överstigen språkgränserna.

Öppningen

Öppningen av utställningen blir en succé. Kvinnorna hälsar först publiken välkomna och kommundirektören Bjorn Skjelstad håller öppningstal. Kvinnorna har ordnat med serveringen och programmet för kvällen. Jag beräknar öppningspubliken till ca 40 personer. Det är fint att se att även kvinnorna som brukar sitta i kaféet kom på öppningen.

I Brynhilds tal hör jag henne tacka deltagarna för att de släppt in henne i deras liv och delat med sig av sina känslor och släppt henne nära. Hon delar ut personliga presenter åt var och en av dem. En present är en nyckelring till Universitetet i Trondheim med en lapp på där det står MBA 2016. En annan får Brynhilds personliga glansbilder, en tredje ett yatzyspel och en fjärde en broderad plånbok. Alla gåvor är valda med omsorg och med tanke på kvinnornas intressen och behov.

Jag får bekanta mig med kvinnorna och höra hur de upplever projektet. Det är många historier jag får ta del av. Några har flytt sitt land och andra har gift sig med en norrman. Vår strävan till att hitta vår plats i samhället är universell. Vänner och socialt umgänge är något alla människor behöver.

Miniatyrfotografi - first way of framing

I de klassiska fotografierna presenterar hon kvinnorna i miniatyr och i profil. Fotografierna är tagna i studio med en svart bakgrund. Hon berättar att hon var inspirerad av det tidiga porträttminiatyrmåleriet där den borgerliga eliten, oftast män, porträtterades i profil.

Likheten med sättet de borgerliga eliten porträtterats på är tydlig även med tanke på hur hon presenterar fotografierna i utställningen. Bilderna visas i ett mörkt rum där endast små spottar lyser upp kvinnornas ansikten. Att alla kvinnor dessutom har en allvarlig min gör att fotografierna känns överkliga. Kvinnorna som avbildats här är för övrigt glada och fulla av liv. Det är dock ett medvetet val och jag kommer att tänka på kvinnors kamp för lika rättigheter. Här skapas alltså en association mellan dåtidens överklass och kvinnan av idag där Brynhild lyfter fram invandrarkvinnorna och betydelsen av jämställdhet mellan könen.

Dokumentärt fotografi - second way of framing

Brynhild har ett starkt berättargrepp och ett intressant bildspråk, speciellt hennes dokumentära bilder. Bilderna är stora till formatet och personerna i bilderna kommer mycket nära betraktaren. Hon har en fin timing i fotoögonblicket och vet vad hon vill. Hon skapar i mötet med den fotograferade en öppen och varm situation, vilket syns i de slutliga fotografierna. Hon knäpper bild på bild utan att vara säker på vad hon får. Hon berättar att valet av bilderna gör hon i efterhand när hon gått igenom allt material.

Vi pratar om hur hon tagit bilderna. De flesta bilderna har kommit till när hon har besökt kvinnorna i deras hem. Andra har hon fotograferat under deras undervisning i skolan. Hon har bekantat sig med deras vardag och blivit bjuden på mat och dryck. Hon tar ett stort antal bilder under besöket. Vi diskuterar om bilden hon

tagit av Marina, som ursprungligen kommer från Ryssland. Marina har för övrigt bott 15 år i Norge och talar flytande norska. Brynhild berättar att Marina var väldigt öppen och full av energi när hon besökte henne i hennes hem. När de gick ut och fotograferade, efter flera timmars samvaro i hennes hem, ser man henne utmattad sittande stilla på en bänk. Brynhild tog bilden väl medveten om att kvinnan hade gett allt.

En annan bild visar Ziping och hennes familj. Zipings far är på besök från Kina och bordet är uppdukat med Coca-cola och kaffebröd. Bilden är oskarp men ändå så talande. Den visar en stund i vardagen där fest och gemenskap är närvarande. I en av bilderna ser man ett barn krypande på golvet. I en annan av bilderna ser man två av deltagarna tillsammans skrattande studera något på ipaden.

I bilden av den norska kvinnan, Torunn, har hon besök av en av invandrarkvinnorna. I bilden ser man Torunn visa sina glansbilder för den andra kvinnan. Ett ypperligt val av bild där den sociala delen av projektet blir synligt. Brynhild sätt att beskära bilden är intressant och hon väljer medvetet att inte visa allt. Många av bildvinklarna är sneda och visar endast en del av personerna. Hon fokuserar på något i bakgrunden, så att objektet i förgrunden ofta blir oskarpt. Det är en fin stämning i alla bilderna.

På en vägg visar hon 24 mindre dokumentära bilder från besöken hos kvinnorna. Det är en blandning av situationsbilder och detaljbilder. Här vill Brynhild presentera kvinnorna i olika sammanhang: hos familjen, när de ägnar sig åt sina intressen, när de rör sig ute i byn, på skolan, i naturen och i möten med varandra. Jag ser att serien är ett fint tillägg till de större dokumentära bilderna och man får en större insyn i kvinnornas vardag.

Själv säger Brynhild att det är klassiska dokumentära bilder hon tar. Jag tycker däremot att det är mer än så. Hon är inte ute efter att ta dramatiska och känslöväckande dokumentära bilder. De bilder hon valt till utställningen har en närvaro, som jag sällan sett. Hon pratar om många lager av mening i bilderna. Just det, så är det. Hon har fångat stunden men också människan i bilden. Deras hem, vanor, anleten. Personerna i bilderna är så förvånansvärt äkta, så närvarande att jag nästan skulle vilja hoppa in i stunden, avbryta den och ställa en fråga eller bara sitta bredvid och njuta av den stämning som bilden har. Jag berörs av hennes fina timing om och om igen. Hur hon gör vet jag inte.

Självporträtt - Third way of framing

Brynhild berättar att hon haft en föreläsning där hon presenterat sig själv och sitt arbete samt hållit en workshop åt kvinnorna i ämnet självporträtt. Hon har sedan bett kvinnorna att *"ta ett självporträtt av dig själv, såsom du själv vill presentera dig och som visar vem du är, vilka intressen du har, din familj och dina traditioner"*. Workshopen har jag tyvärr inte haft möjlighet att delta i, men jag ser resultatet av självporträtten som kvinnorna tagit. Självporträtten är väldigt olika, både som yttryck, i storlekar och kvalitet. Vissa har tagit bilden med sin mobil, vilket resulterat i att upplösningen är låg och bilderna oskarpa. En av kvinnorna har på ett humoristiskt sätt avbildat sig själv. Hon har tagit en bild på en miniaty av en rund kvinna i baddräkt som ligger på ett bord bredvid en symaskin. Många av kvinnorna med invandrarbakgrund har porträtterat sig själva som vackra iförda i sina bästa festkläder eller traditionella dräkter. Helt i motsats till Brynhilds bilder som inte är vackra bilder utan visar kvinnorna som de är. På utställningen visar hon porträtten som klassiska familjeporätt med varierande inramning och i varierande storlekar. Porträtten och texterna får nu en till dimension. Se mig, jag är jag, jag är som du.

Vi diskuterar om den sociala delen av hennes projekt och varför hon väljer att göra det i periferin i en liten kommun på 2300 invånare. Hon tycker att det är viktigt att konst görs och visas även utanför den traditionella konstscenen. Eftersom det är ett platsspecifikt projekt skall bilderna visas här. Hur många konstnärer skulle göra det? Jobba månader för att sedan visa sina verk i dragspelsföreningens lokal?

Bilderna har en känsla av närvaro och avspeglar inte bara människorna hon avbildar utan också kommunen och omgivningen. Jag frågar henne om hon kunde tänka sig att visa bilderna på något annat ställe och hon funderar på saken, men säger att de är just här de ska visas, eftersom ett av målen med projektet är att lokalbefolkningen ska ha möjlighet att bli bekant med kvinnorna.

Den tvärvetenskapliga delen

I texterna som Marte presenterar på utställning kan jag bland annat läsa att invandrare och norskfödda med invandrabakgrund utgör 18,3% av befolkningen i Verran. En stor andel. I de flesta texterna utgår hon från statistik och fakta där hon presenterar invandringen i Norge. En del av texterna gör ett tydligare avtryck än de andra, som: *Kvinnor och män har olika villkor, Vad är hem, Vem är du och hur bra känner du din granne*. I texten skriver hon att invandrarna själva menar att det är en fördel att bo i ett mindre samhälle och att man där inte försvinner i mängden. Hon fortsätter med att påpeka att både kommunen och invånarna behöver mer kunskap om vilka som bor i kommunen. Hon ställer frågan. "Är Verran så genomsnittligt som vi tror". Forskningen visar att det är viktigt att bli sedd som en individ. "Att vara någon" har stor betydelse för invandrarna. Vissa tycker att de lokala sociala nätverken kan vara snäva, utestängande och svåra att komma in i. Rapporten beskriver hur man genom att bekanta sig med åtminstone en norsk granne eller arbetskamrat ökar möjligheten till integration i samhället. I intervjuerna med kvinnorna kan jag läsa att kvinnorna uppskattar det fina landskapet och möjligheten att plocka bär och svamp och att fiska. De har sin familj och sina vänner och har också en bra undervisning i Verran. Vissa av dem saknar en arbetsplats och möjlighet att öva det norska språket. De önskar sig även ett större nätverk och flera aktiviteter. Martes texter är informativa men en aning för allmänna. Jag förväntade mig mer av de personliga intervjuerna hon hade gjort med deltagarna. Att de skulle vara mer djupgående, men förstår även att det är frågan om ett val hon gjort och att hon inte kunde att berätta allt som kommit fram i intervjuerna. Bilderna fungerar utan texterna men texterna inte utan bilderna.

För Brynhilds del är projektet avslutat, men vad händer efter det?

Under öppningen av utställningen hör jag att kvinnorna planerar att träffas i framtiden. De planerar att bland annat ordna en middag där alla deltagare tar med sig maträtter från sitt eget hemland. Dalia menar att fastän hon bott i Norge i 20 år bär hon med sig sitt ursprung och den kulturen lever vidare i henne och är närvarande i hennes vardag. Detsamma gäller säkert för alla kvinnor i gruppen. På facebook-sidan kan jag se att kvinnorna varit aktiva och har laddat upp flera fotografier över de träffar de haft med varandra efter öppningen av utställningen. I det senaste inlägget på Facebook ser jag att gruppen skall samlas och diskutera jultraditioner.

Brynhild och KUN har lyckats att skapa ett forum genom projektet och möjliggjort gruppens, speciellt de nyinflyttades möjligheter till nya kontakter och integrering i lokalsamhället.

"Three ways of framing- Immigrant women" där dialogen varit utgångspunkten är ett konstprojekt som berör i allra högsta grad.